

ТЕРМІНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Петро Луцьо

Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна)

Анотація. Статтю присвячено розгляду одного з напрямів роботи над лексикою в курсі української мови як іноземної – опрацюванню термінології конституційного права України. На матеріалі лексики цієї галузі права представлено та описано різні особливості та найефективніші способи семантизації нових понять для студентів-іноземців. Джерельною базою слугували сім лексикографічних праць конституційного права за 2001–2010 роки. Ілюстративний матеріал – 3300 термінолексем. Отримані результати дослідження вказують на те, що під час пояснення фахової лексики студентам-іноземцям викладачам потрібно звертати увагу на їхню підготовленість, мовний досвід, склад аудиторії і використовувати оптимальні прийоми семантизації. Це дасть змогу іноземцям швидко та ефективно засвоїти спеціальну лексику.

Ключові слова: термін, конституційне право України, семантизація, українська мова як іноземна, фахова мова

Упродовж останніх років стрімко зросла кількість іноземних студентів, які здобувають освіту в Україні, зокрема й на юридичних факультетах України. За даними Міністерства освіти і науки України, станом на 1 січня 2013 року в Україні навчаються 60,3 тис. іноземних студентів, з більш ніж 150 країн світу¹.

Однією з найскладніших проблем у процесі навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах є засвоєння ними української наукової термінології, яка становить основу їхнього майбутнього фаху. На жаль, рівень знання термінології обраного іноземними студентами фаху часто є нена-лежним, що заважає повноцінному їхньому подальшому навчанню та про-фесійній діяльності. Отож дослідження способів опрацювання і за-своєння термінолексики певної галузі знань в іншомовній аудиторії є актуаль-ним і потрібним.

Мета статті – розглянути певні аспекти процесу навчання фахової мови права (на матеріалі термінології конституційного права України) студентів-іноземців у вищих навчальних закладах.

¹ Вища освіта України [Електронний ресурс], Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/>

Визначена мета проекту завдання – проаналізувати та описати найефективніші способи семантизації термінів конституційного права України для іноземних студентів.

Джерельною базою слугували сім лексикографічних праць конституційного права за 2001–2010 роки. Ілюстративний матеріал – 3300 термінолексем.

Фах правника передбачає висококваліфіковане володіння словом. Іноземні студенти в умовах професійної підготовки повинні здобути необхідний досвід спілкування, набути відповідних знань, умінь і навичок організації та здійснення різних форм комунікативної взаємодії. Вивчення термінології конституційного права має важливе значення для формування мовно-мовленнєвих навичок іноземних студентів, які здобувають фах правника. Цілісне та коректне опанування термінології цієї галузі знань сприяє збагаченню інтелектуальних здібностей, формує розуміння мовного багатства та усієї різноманітності виражальних засобів.

Особливості формування культури професійного мовлення в майбутніх правників зумовлюють також різноманітність форм навчання, що застосовують у навчальному процесі. Провідними серед них є колективні форми взаємодії та спілкування, які вчать студентів формулювати думки українською мовою, дотримуватися норм літературної мови, володіти усною і писемною формою мовлення, розуміти співрозмовника, аналізувати власне і чуже мовлення, коректно й аргументовано вести дискусію, допомагають виховати особистість майбутнього правника [Гороховська 2011, с. 34]. Дещо ускладнює процес вивчення термінології певної галузі знань те, що іноземні студенти у повсякденному житті не використовують цієї терміної лексики свого майбутнього фаху, послуговуються нею лише на заняттях і у вузьких колах колег-студентів.

Для засвоєння та правильного розуміння фахової термінолексики, важливим є спосіб семантизації, тобто „процес і результат повідомлення таких відомостей про мовну одиницю, які дають змогу користуватися нею у межах того чи іншого виду мовленнєвої діяльності” [Методика 1988, с. 91]. У навчальній практиці існує досить велика кількість різноманітних способів семантизації, проте не усі з них можна чи варто застосовувати під час вивчення чужої мови, а в даному випадку, термінолексики конституційного права України. Для оптимального і вдалого вибору потрібного прийому, необхідно насамперед звертати увагу на етап навчання іноземних студентів, їхню підготовленість й ознайомленість із лексикою, використаною у дефініціях.

Одним із ефективних способів пояснення нової лексики є використання синонімів. Але щодо цього питання існують різні наукові погляди. Л. Селіверстова зазначає, що запозичення, які активно вживаються в сучасній українській мові, але мають українські відповідники, треба вилучати на початковому етапі навчання, а вживати тільки українські слова [Селі-

верстова 2006, 83]. Проте дослідниця М. Процик говорить про важливу роль синонімів у складі питомого та запозиченого відповідника у засвоєнні чужоземцями української терміної лексики, оскільки чужий за походженням термін поряд із власне українським допомагає студентіві-іноземцеві здогадатися про його зміст [Процик 2006, с. 106]. Так, у фахових термінологічних словниках із конституційного права є велика кількість запозичених термінів, до яких автори в дужках подають українські відповідники і, навпаки, питома українські визначення, до яких подано іноземні відповідники. Наприклад: *уповноважений з прав людини – омбудсман* (КПСТ, Шляхтун, 2005, с. 12²); *видача особи іноземній державі – екстрадиція* (КПСТ, Шляхтун, 2005, с. 59); *винагорода парламентарія – парламентський індемнітет* (КПСТ, Шляхтун, 2005, с. 62); *вихід із держави – сецесія* (КПСТ, Шляхтун, 2005, с. 63); *відносне вето – супензивне вето* (КПСТ, Шляхтун, 2005, с. 67); *вибіркове вето – часткове вето* (КПСТ, Шляхтун, 2005, с. 47); тощо. Іноземним студентам може бути вже відомим одне зі слів, що полегшить розуміння значення нового для них слова, яке вводиться.

Дієвим способом пояснення значень нових слів є зіставлення українських термінів на позначення певних понять з їхніми відповідниками в іноземних юридичній практиці. Цей іншомовний термін не використовується в практиці конституційного права України, назва цього поняття рідною мовою студентів іноземців або мовою-посередником може бути добре відомою і зрозумілою їм, через що студентам легко провести паралелі між двома термінами на позначення поняття, яке в різних країнах називається по-різному. Наприклад: *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – Адвокат народу* (Румунія); *Парламентський комісар у справах адміністрації* (Велика Британія); *Захисник народу* (Іспанія і Колумбії); *Народний правозахисник* (Австрія); *Уповноважений з громадянських прав* (Польща); *Уповноважений з прав громадян* (Угорщина); *Посередник* (Франція); *Комісія з прав людини* (Філіппіни) (КПСТ, Шляхтун, 2005, с. 302) тощо.

На нашу думку, такі іншомовні терміни-відповідники окремих понять можна використовувати з метою кращого засвоєння українського терміна, наголошуючи на активному вживанні саме українського відповідника і зазначаючи, що іншомовний відповідник є лише орієнтиром для правильного розуміння поняття, для порівняння та аналізу його у різних відомих уже мовних системах, для розширення словникового запасу.

Наступним прийомом семантизації термінів конституційного права для іноземних студентів може слугувати використання антонімів, яке сприяє кращому розумінню значень слів, та допомагає їх запам'ятати. Ефективність цього прийому найкраще досягається у випадку, якщо одне зі слів уже відоме студентіві, і йому легко зрозуміти різницю між лексемами.

² Див. список скорочень і джерельної бази.

Наприклад: *вибіркове вето* – *загальне вето* (КПСТ, Шляхтун, 2005, с. 47); *відносне вето* – *абсолютне вето* (КПСТ, Шляхтун, 2005, с. 67); *вільний мандат* – *імперативний мандат* (КПСТ, Шляхтун, 2005, с. 71–72); *допарламентський референдум* – *післяпарламентський референдум* (КПСТ, Шляхтун, 2005, с. 132); *централізація* – *децентралізація* (МЮЕКП, Бисага, 2003, с. 554) тощо. Потрібно звертати увагу на те, чи містять терміни-антоніми компоненти загальноновживаної лексики чи ні, бо у про-тилежному разі потрібне додаткове пояснення [Процик 2006, с. 107]. Така ж ситуація і з багатозначними словами у яких в антонімічні відношення вступає лише певне значення слова.

Щоб краще пояснити лексику конституційного права, можна використувати прийом вказівки на родові слова, тобто подавати лексеми, що означають частини, види того, що назване семантизованою одиницею. Коли студенти-іноземці уявлятимуть ієрархію відповідних понять, це сприятиме ефективному запам'ятовуванню цих термінів. Наприклад: *виборча система: мажоритарна, пропорційна, змішана* (КПУ, Кравченко, 2008, с. 560–561), (ККППУ, Теліпко, 2009, с. 519); *виборчі органи: центральна виборча комісія, окружні виборчі комісії, дільничні виборчі комісії* (КПСТ, Шляхтун, 2005, с. 57–58); *виборчі цензи: віковий ценз, громадянства ценз, майновий ценз, мовний ценз, освітній ценз, осілості ценз, письменності ценз, службовий ценз, статі ценз, расовий ценз* (КПСТ, Шляхтун, 2005, с. 58) тощо.

Прямий переклад лексичної одиниці також є одним із шляхів семантизації фахової лексики. Але на думку дослідників, його треба залучати лише тоді, коли неможливо використати усі інші прийоми [Методика 1983, с. 3]. Такий прийом семантизації характерний для початкового етапу навчання української мови як іноземної. Часто іноземні студенти інстинктивно під час пояснення їм якогось поняття намагаються знайти відповідник у мові-посереднику, бажаючи цим підтвердити своє розуміння цього поняття і не змушувати викладача витратити час на пояснення.

Дієвим прийомом засвоєння і презентації нової лексики в межах певної тематичної групи й у відповідному контексті – подати якомога більшу кількість прикладів лексичної та синтаксичної сполучуваності слів, що забезпечує не лише мовну рецепцію, а й уможлиблює комунікацію [Процик 2012, с. 97]. Адже вивчення певної лексики є лише одним із перших етапів у процесі опанування української мови як чужої. Наступними етапами цього процесу є здобуття навичок ці окремі слова складати в цілісну єдність, активно використовуючи їх у різноманітних мовленнєвих ситуаціях.

Дієвим способом пояснення значення нових лексем є наочність, яка з допомогою одночасної участі слуху і зору сприяє кращому засвоєнню лексики. Але для пояснення термінологіки конституційного права України цей спосіб неефективний. У такому випадку поширеним є використання іншого прийому семантизації, а саме тлумачення, визначення та коментар термінів фахової мови мовою, яку вивчають іноземці. Для реалізації цього

способу засвоєння термінів варто використовувати спеціально адаптовані тексти, у яких бажано подавати список слів до тексту, визначення окремих термінів. Адже засвоєння лексики певного фаху на текстовій основі є досить дієвим.

Слід пам'ятати, що для ефективного запам'ятовування та коректного використання термінів із фаху, який отримує іноземний студент, важливим є відбір термінного матеріалу, що є необхідним мінімумом для опанування відповідної спеціальності. Важливим моментом є також врахування етапу навчання іноземних студентів, рівня їхнього знання загальнонавчальної української лексики, накопичення словникового запасу [Процик 2006, с. 104]. Лексичний мінімум – це мінімальна кількість слів, яка необхідна студентові-іноземцю для того, щоб користуватися мовою як практичним засобом спілкування [Методика 1983, с. 55]. Та студент повинен усвідомлювати необхідність розширення цього лексичного мінімуму з допомогою цілеспрямованої роботи для формування ґрунтовних знань із цієї галузі. Тому ще одним важливим завданням викладача для успішного процесу засвоєння термінної лексики є вміння виробити в іноземних студентів навички працювати самостійно.

Отже, під час пояснення фахової лексики студентам-іноземцям викладачеві потрібно звертати увагу на їхню підготовленість, мовний досвід, склад аудиторії і використовувати оптимальні прийоми семантизації. Це дасть змогу іноземцям швидко та ефективно засвоїти спеціальну лексику.

ЛІТЕРАТУРА

- Вища освіта України [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>
- Гороховська Т.В., 2011. *Особливості формування культури професійного мовлення майбутніх правників*, в: Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць, Т.І. Сущенко (ред.) та ін. Вип. 16 (69). Запоріжжя, с. 30–36.
- Методика, 1988, А. Леонтьева (ред.), Москва.
- Методика 1983. *Методика преподавания русского языка как иностранного на начальном этапе обучени*, Г.И. Дергачева и др. (ред.). Москва.
- Процик І., 2012. *Вивчення релігійної лексики на заняттях з української мови як чужої*, в: Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. Праць. Вип. 7. Львів, с. 93–100.
- Процик М., 2006. *Семантизація власне української спеціальної лексики на заняттях з чужоземцями (на матеріалі українських видавничих термінів)*, в: Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. праць. Вип. 1. Львів, с. 104–108.
- Селіверстова Л., 2006. *Відбір лексики іншомовного походження до підручника української мови як іноземної*, в: Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. праць, вип. 1. Львів, с. 80–85.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- КПСТ, Шляхтун, 2005* – Шляхтун П. П. *Конституційне право: словник термінів*. Либідь. Київ.
- МЮЕКП, Бисага, 2003* – *Мала юридична енциклопедія з конституційного права*, Ю.М. Бисага, М.М. Палінчак, Д.М. Белов (ред.), Ліра. Ужгород.
- КПУ, Кравченко, 2008* – Кравченко В.В. *Конституційне право України: навч. посіб.* Атіка Київ.
- ККППУ, Теліпко, 2009* – Теліпко В.Е. *Конституційне та конституційно-процесуальне право України: навч. посіб.* Центр учбової літератури. Київ.

TERMINOLOGY OF UKRAINIAN CONSTITUTIONAL LAW
AS AN OBJECT OF STUDY IN A FOREIGN LANGUAGE AUDIENCE

Summary. Article is dedicated to one of the directions, work over the vocabulary in the course of ukrainian as a foreign language – working on ukrainian constitutional terminology. On the material of this vocabulary are presented different methods of semantization of new concepts for foreign students. As source base served seven lexicographical works of constitutional law (2001–2010). Illustrative material – 3300 terms. Received results of research indicate that during the explanation of professional vocabulary for foreign students teacher should pay attention to their readiness, language experience, audience composition and use the best methods of semantization. This will enable foreigners quickly and effectively learn the special vocabulary.

Key words: term, ukrainian constitutional law, semantization, ukrainian as a foreign language, professional language